

ARAP MEDYASI VE KUŞATILMIŞ BASIN: BASKICI DEVLETLERİN KAFİLESİNDE LÜBNAN

SOHAIB JOHAR

Gazeteci ve Yazar

LÜBNAN

“

Arap dünyası, küresel basın özgürlüğü sıralamasında, özgürlükler ve insan hakları listelerindeki “seçkin” tarihsel konumunu korumuştur; yani alıştığımız gibi “yeni kutuplaşma dönemi” başlığı altında en dipte kalmıştır.

”

Tarih, 2022’de dünyanın dört bir yanındaki gazetecilerin “İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana en kötü çalışma koşullarında” çalıştığını, dünya halklarının içeride siyasi kutuplaşmadan ve dışarıda ise diğer halklar, ideolojiler ve toplumlarla çatışma-

dan en yüksek düzeyde mustarip olduğunu yazacaktır. 2022’de dijital dünya, o derece küreselleşmiş ve düzensiz hâle gelmiştir ki güvenilir siteler ve hatta kendilerini haberci tanımlayan siteler aracılığıyla uydurma bilgilerin ve propagandanın yayılması için verimli bir zemin hâline gelmiştir. 2022’de

Arap Basın Özgürlüğü Endeksi daha da kötüye gitmiştir. Tehlike dünyaya ve bölgemize yaklaşmaktadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından hazırlanan rapora göre, dünya nüfusunun %85’i son beş yılda ülkelerinde basın özgürlüğünün düştüğüne tanık olmuştur. Gazeteciler güvenliklerini, dürüstlüklerini ve kaynaklarını tehdit eden birçok dijital araca maruz kalmışlardır. Bir kısmı ise internette tacize ve hedefi belirlen-

miş toplu gözetimlerle karşı karşıya kalırken, Gazetecileri Koruma Komitesi verileri yüzlerce gazetecinin 2021'de hapse atıldığını ve son otuz yılın en yüksek yıllık ölüm oranının 2021'de kaydedildiğini göstermiştir.

Basın özgürlüğünün bir tarafı kronik Ortadoğu bölgesiyken, baskıcı siyasi rejimlerden reklamcılara ve çıkar gruplarına kadar uzanan, basını yutmak için rekabet eden "canavarların" gölgesinde son yıllarda küresel bir krize dönüşmüştür ki bu canavarların sonuncusu Google ve Facebook reklamları olmuştur. Bugün, 2022'deki bilgi kaosunun feci etkilerini hissedebilmekteyiz.

Nitekim dijital alan küreselleşmiş, düzensizleşmiş ve yanlış bilgiyle propagandanın yayılması için verimli bir zemin hâline gelmiştir. Demokratik toplumlarda "Fox News" medya modelinin gelişmesi ve artan dezenformasyon araçları,

sosyal medya platformlarının etkisinin hâkim olduğu bağlamda sosyal bölünmelerin genişlemesine yol açmıştır. Küresel düzeyde ise demokrasi, bir yanda açık toplumlar, diğer yanda medyayı ve platformlarını kontrol eden otoriter rejimler arasındaki koordinasyonsuzluğun gölgesinde her iki düzeyde gözle görülür bir düşüşe tanık olmaktadır. Bu ikili kutuplaşma, gerilimleri ve çekişmeleri körükleyen bir faktör sayılmaktadır.

GERGİN İKTİDAR-BASIN İLİŞKİSİ

Bu yüzyılın ilk on yılında, sosyal medya siteleri tüm özgürlükleriyle patlamış ve yüz milyonlarca insan için günlük bağımlılık hâline gelmiştir. İnsanlar bu sitelerde, yerleşik gazetecilik geleneklerine uymayan yazma yöntemleriyle ve alışılmadık ifade tonlarıyla kendilerini ifade edecek bir alan bulmuştur ve internet siteleri hemen herkesin istediğini yazabileceği özgür alanlara dönüşmüştür.

Böylelikle otoriter ve otoriter olmayan hükümetler derhâl önemli bir varoluşsal kriz yaşamaya başlamışlardır. Nitekim sosyal medyada özgürlük sınırsız hâle gelmiştir. Bu nedenle hükümetler interneti kontrol altına almak için çeşitli araçlar geliştirmiştir. Bu araçlar demokratik ve demokratik olmayan ülkelerde farklılaşmış ve vatandaşın söylemleri üzerinde etki oluşturmuştur. Başta Mısır olmak üzere, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki rejimlerin birçok yerdeki göstericileri bastırmasının ardından birçok ülkede patlak veren devrimler ve ayaklanmalar ifade özgürlüğünün kapsamını etkilemiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da düşünce ve ifade özgürlüğü, dünyanın geri kalanına kıyasla gerilemiştir ve son on yılda bu bölgelerdeki ifade özgürlüğüne olan ilgi artmış olsa da diğer ülkelere kıyasla hâlen olumsuz durum devam etmektedir.

Tunus, Libya, Mısır, Yemen ve Sudan gibi birçok ülkede rejim ve yöneticilerin

değişmesine rağmen ifade özgürlüğüne saygının derecesi radikal değişkenlik göstermemiştir. Nitekim Tunus ve Libya'da ifade özgürlüğünde yeterli olmayan iyileşmeler söz konusuysen, Mısır ve Yemen'de son on yıl öncesine göre daha çok kötüleşmiştir. Elektronik engelleme ve yasaklama yöntemlerinin varlığında bile engelleme ve sansürü aşmanın yolları bulunmaktadır. Ancak burada, sosyal medyanın "profesyonel olmasalar bile herkesin fikrini ifade etmesine izin vermesi" gerçeğinde başka sorun baş göstermektedir. Başka bir deyişle, bazıları yetkililer tarafından takip edilmekten kaçınacak şekilde nasıl yazıp yayımlayacaklarını bilmemektedir ve bu onların tutuklanmalarına yol açabilmektedir.

“ACEMİ” OTORİTER REJİMLERİN MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜNÜ ORTADAN KALDIRMA REHBERİ

İnternet, bazılarının başlarda düşündüğü gibi artık evcilleştirilemez bir “canavar” değildir. Bölgedeki diktatör rejimler yaşanan kısa bir dönem “acemilik” sonrası bu “canavarı” bazı adımlarla nazik “kuzuya” dönüştüren “kullanım kılavuzu” oluşturmayı başarmışlardır. Bunların en önemlileri, sosyal medyanın tehlike dönemlerinde yasaklanması, rejimin yayımlanmasını istediği bilgilerle çelişiyorsa siyasi, sosyal veya dinî içeriğin yasaklanması, bilgi ve iletişim teknolojisi ağlarının kasten devre dışı bırakılması ve hükümet yanlı yorumcuların çevrim içi tartışmaları manipüle etmesidir. Arap ve Afrika ülkelerinin yetkilileri de sansürü veya cezayı artırmak,

siyasi veya sosyal içerik nedeniyle blog yazarlarını veya bilgi ve iletişim teknolojisi kullanıcılarını tutuklamak, uzun süre hapsetmek, fiziksel saldırıya uğratmak veya öldürmek için yeni yasalar veya yönergeler yayımlayarak daha da ileri gitmişlerdir. Nitekim hükümeti eleştirenlere veya insan hakları kuruluşlarına karşı siber saldırılar yapılmıştır; hesapları ve cihazları hacklenmiştir.

Arap dünyası, küresel basın özgürlüğü sıralamasında, özgürlükler ve insan hakları listelerindeki “seçkin” tarihsel konumunu korumuştur; yani alıştığımız gibi “yeni kutuplaşma dönemi” başlığı altında en dipte kalmıştır. Dünya Basın Özgürlüğü Günü münasebetiyle Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü, Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'ne göre dünya ülkelerindeki, yani 180 ülkedeki yeni basın özgürlüğü sınıflandırmasını yayımlamıştır ve başta Kuzey Afrika olmak üzere Arap dünyasında özgürlüklerin azaldığına işaret etmiştir. Arap dünyasında örgüt, özellikle Kuzey Afrika ülkelerindeki özgürlük indeksi düşüşüne odak-

lanmıştır. Nitekim bölgedeki özgürlüklerin durumuna ilişkin özel analizinde “2022'den önce, Mısır hariç Kuzey Afrika bölgesindeki basının durumu hiç bu kadar endişe verici olmamıştı” denmiştir. Arap dünyasındaki hukuk metinlerinin çoğunu inceleyen dehşete uğrayacaktır. Nitekim bu metinler normalde ifade ve düşünce özgürlüğü sağlamaktadır. Ancak bazı yorum farklılıklarıyla bu alandaki özgürlüklere kısıtlamalar getirilmekte ve belirli amaçlar için yasanın aşılmasını sağlayan boşluklar değerlendirilmektedir.

Suçlamalarda kullanılan bu gevşek ifadeler artık herkesçe ezberlenmiştir: İç barışı tehdit etmek, mezhep çatışmalarını körüklemek, yarıltıcı bilgi yaymak, “terörist” muhalif gruplara katılmak, ulusal güvenliği tehlikeye atacak yabancı hedeflere ulaşmak ve bunlara benzer pek çok farklı ifadeler. Bütün bunlar, bir konuda görüşünü ifade eden ya da diğeriyle aynı fikirde olmayan her bireye büyük baskı kurmak için temel bahanelerden ibarettir.

ÖZGÜRLÜKLER VAHASINDAN BAAS ÇAĞINA LÜBNAN'DA MEDYA

Lübnan'da Arap ülkelerindeki gibi baskıcı devlet oluşturan siyasi sistem bulunmamaktadır. Bu nedenle Lübnan basını kimi dönem bölge ülkelerinde olmayan derecelerde ifade özgürlüğünü tanımıştır. Lübnan'da yaklaşık 500 web sitesi bulunmaktadır. Bunların hepsi Ulusal Görsel-İşitsel Medya Konseyinin izniyle faaliyet göstermektedir ve konseye kayıt olunmasının nedeni bilgi ve haber içindir, yani sadece istatistik amaçlıdır.

Son zamanlarda ülkede gazetecilere yönelik baskılar, çöküşün eşğine gelmiş Lübnan'da yaşanan ihlalleri ortaya çıkaran muhalif sesleri susturmak için rejimin izlediği doğal yol hâline gelmiştir.

Ancak dijital medyaya ilişkin yasaların bulunmaması, gazetecilerin ceza hukukuna göre cezalandırılmasının önünü açmaktadır ve Uluslararası Gazeteciler Federasyonu raporuna göre bu yasa "modası geçmiş ve çok fazla yoruma ve tefsire açık" olarak tanımlanmaktadır. Ancak Lübnan'da basın özgürlüklerinin baltalanmasına izin verecek güçlü baskı geleneği bulunmamaktadır. Neticede Lübnan'da devlet zayıftır ve yetkililer tutuklama karşıtı kampanyalara boyun eğmektedir. Belki bazı hesap verebilirlik durumları yaşanmıştır fakat bunlar kampanyaların baskısı altında kısa sürede sona ermiştir.

Ancak bu durum Lübnan'ın basın özgürlüğü endeksinin bu yıl dünya genelinde 130. sıraya düşmesini engellememiştir.

Son zamanlarda ülkede gazetecilere yönelik baskılar, çöküşün eşğine gelmiş Lübnan'da yaşanan ihlalleri ortaya çıkaran muhalif sesleri susturmak için rejimin izlediği doğal yol hâline gelmiştir. Bu sistematik baskıcı yol, rejimin alanı dışında tweet atanların veya rejimi eleştirenlerin peşine düşen güvenlik güçleri, savcılıklar ve ihtisas sahibi olmayan mahkemeler aracılığıyla siyasi otorite tarafından sağlamlaştırılmıştır. Yasalar, gazetecilere ve aktivistlere karşı keyfi bir şekilde ve politikacıların çıkarlarına göre kullanılmıştır. Nitekim güvenlik güçleri ve yargı organları, bir gazeteciye veya aktivisti rejimi, rejimin organlarını veya politikacılarını eleştirdiği için celp etmek veya yargılamak için hızla harekete geçmekteyken bir gazeteci veya aktivist, hatta herhangi bir vatandaşın kurumlar ve politikacılar hakkında şikâyetinde bulunması durumunda, adli işlemlerin yokluğu noktasına

kadar çok yavaş işlemektedir. Baskıcı yol, gazetecilere ve aktivistlere yönelik haksız cezalarla desteklenmiştir.

Askerî mahkemenin gazeteci Radwan Mortada'ya "askerî kurumu aşağılama" suçundan gıyaben bir yıl ve bir ay hapis cezası vermesi, alaycı video nedeniyle komedyen Shaden Fakih'in aynı mahkeme tarafından huzuruna çağırılması veya güvenlik güçlerinin Lübnan'daki krizlerle alay eden öğrenci oyununu önlemek için harekete geçmesi gibi birçok örnekte ihtisas sahibi olmayan taraflarca kararlar verilmiştir. Başkanların ve politikacıların aktivistlere ve komedyenlere yönelik tüm bu ihlalleri ve başka şikâyetler ve raporları, ifade özgürlüğü haklarına birer ceza olarak yapılmıştır.

Sonuç olarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki genel gerilemenin yanı sıra son dönemlerde artan şekilde Lübnan'da da bağımsız ve tarafsız medya konusunda ciddi meydan okumalar gelişmeye başlamıştır. ■